

льшому розвитку українського ринку органічних продуктів, щоб найближчим часом і у наших магазинах, як це уже відбулося в Чехії, з'явиться достатня, різноманітна пропозиція сертифікованих ор-

ганічних (у тому числі вітчизняних) продуктів харчування, що будуть відповідати смакові і гарантеві українських споживачів, які турбуються про власне міцне здоров'я.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Action Plan of the Czech Republic for the Development of Organic farming until 2010. – Prague, Czech Republic, 2004. – 14 p.
2. Annual Report KEZ o.p.s. for the year 2003. – KEZ o.p.s., Podebradova 909, 537 01 Churdim, Czech Republic, 2003. – 110 p.
3. Hamm Ulrich and Gronefeld Friederike, and Halpin Darren. Analysis of the European Market for Organic Food. Organic Marketing Initiatives and Rural Development., School of Management and Business, University of Wales, Aberystwyth, UK, 2002. – 186 p.
4. Hamm Ulrich and Gronefeld Friederike. The European Market for Organic Food. Organic Marketing Initiatives and Rural Development., School of Management and Business, University of Wales, Aberystwyth, UK, 2004. – 192 p..
5. Sylvander B. and N.H.Kristensen. Organic Marketing Initiatives in Europe. Organic Marketing Initiatives and Rural Development., School of Management and Business, University of Wales, Aberystwyth, UK, 2005. – 146 p.
6. Willer Helga, Yusefi Minou. The world of organic agriculture. Statistics and Emerging trends, 2004. – Koenigstein, Germany, 2004. – 170 p.

УДК 339.732.4

МВФ: СТРАТЕГІЯ ДОПОМОГИ КРАЇНАМ ЧИ ЗАХИСТ ОСОБИСТИХ ІНТЕРЕСІВ?

Р.В. Славік

Протягом останнього десятиліття відбулася серія комплексних криз у країнах, які співпрацювали з Міжнародним валютним фондом, що було пов'язано в першу чергу з виконанням цими країнами стабілізаційних умов Фонду. Дана стаття є узагальненим дослідженням співпраці цих країн з МВФ. У ній дається аналіз умов, які має виконати кожна країна, перш ніж отримати допомогу від Фонду і дається оцінка ефективності впровадження цих умов. Окреслюються оптимальні напрямки співпраці з МВФ. Окремим розділом розглядається співпраця Фонду з Україною. Кількість бібліографічних посилань – 8; мова українська.

Ключові слова: МВФ, СБ, СОТ, conditionality, лібералізація, приватизація, криза, глобалізація.

ВСТУП

Протягом останніх років у політиці Міжнародного валютного фонду та Світового банку щодо країн що розвиваються та слаборозвинених країн накопичилось дуже багато проблемних питань та відвертих протиріч. Славнозвісні "conditionality" (обов'язкові умови, які має виконувати країна – реципієнт допомоги від МВФ), що передбачають жорстку макроекономічну політику виявились малоефективними у випадку цих країн і навіть призводили до комплексних економічних криз (Росія, Індонезія, Бразилія, Еквадор, Аргентина, Україна). Натомість, така країна як Китай,

яка відмовилась від допомоги з сторони МВФ та СБ, дивує людство своїми значними економічними здобутками. Це нашоєму на думку про керування кризовими процесами вищезазначеними організаціями. З огляду на це, ми вважаємо доцільним у даній роботі розглянути і проаналізувати інтерв'ю відомого західного економіста, лауреата Нобелівської премії з економіки, екс-віцепрезидента і головного економіста Світового банку Йозефа Штігліца, часопису „The observer” та „BBC TV's Newsnight” [1; С. 3-6], оскільки у ньому наводяться факти реальної, але часто прихованої діяльності МВФ та СБ. Частково цю проблему дослідив Л.З. Зевін у статті „МВФ и Россия: 8 лет трудного диалога” [2; С. 14-20]. Виходячи з економічних труднощів, які виникають у країн, що співпрацюють з МВФ та СБ, у науковій економіч-

Славік Роман Володимирович - факультет міжнародних економічних відносин УжНУ

ній літературі досліджується проблема реформування цих організацій [3; С. 177-182].

Метою даного дослідження є **аналіз умов**, які має виконувати країна під час співпраці з міжнародними фінансовими організаціями і наслідків, до яких ця співпраця призводить у кінцевому результаті. Методологія даного дослідження побудована на порівняльному аналізі співпраці з МВФ та СБ таких країн як Росія, Еквадор, Мексика, Індонезія, Болівія, Ефіопія та ін. Аналіз співпраці виявив спільні для цих країн тенденції і наслідки, що дало можливість їх узагальнити і зробити певні висновки. Вирішення таких питань, як приватизація, регулювання ринку капіталів, ціни на продовольство та товари першої необхідності, встановлення (чи не встановлення) режиму вільного ринку з іншими країнами має стратегічний характер для урядів країн. Від їх вирішення залежить макроекономічна стабільність держави та її економічне і політичне становище у світі. Аналізу цього питання присвячений перший розділ статті. У другому розділі окреслено тенденції і перспективи співробітництва України з МВФ, оскільки до недавнього часу вона активно співпрацювала з цією організацією у рамках програми stand-by та програми розширеного фінансування України (EFF) із загальним обсягом фінансування 2,6 мільярди доларів.

1 КОНЦЕПЦІЯ УМОВ МВФ

Найбільша критика в адресу МВФ пов'язана з його концепцією умов, виконання яких необхідне для отримання кредиту і з вимогами прийняти інструменти Фонду для моніторингу і коректування макроекономічної політики, узгодженої з країною позичальником. Чітко сформульовані зобов'язання в обмін на надання фінансової допомоги, на думку МВФ, необхідні по двох причинах. По-перше, щоб забезпечити досягнення поставлених цілей, і, по-друге, щоб гарантувати повернення представлених кредитів у обумовлені строки. Часто ці зобов'язання оформляються у вигляді програми.

Отже, що собою являють уславлені "conditionality"? Це набір таких вимог до уряду даної країни, як підвищення процентної ставки і здійснення жорсткої монетарної політики, фіскальна строгість, лібералізація цін, руху капіталів, відкритість економіки, закриття неприбуткових підприємств, банків, фінансових установ. За свідченнями Йозефа Штігліца [3; С. 3], (був звільнений з посади головного економіста СБ за те, що висловив свою незгоду з глобалізаторським стилем банку), виконання вимог МВФ зводяться до чотирьох основних етапів, які задекларовані у так званій "Стратегії допомоги країнам". Існує стратегія допомоги для кожної бідної нації, виробленої, як стверджує Світовий банк, після ретельного дослідження у кожній країні.

Перший етап: приватизація яку, як каже Штігліц, вірніше називати "варваризацією". Місцеві лідери використовують вимоги Світового банку не стільки для розпродажу державної промисловості, каже він, як для приглушення місцевої

критики, коли вони нищать свої державні компанії з постачання електроенергії та води. За це вони **отримують 10% комісійних, покладених до швейцарських банківських рахунків, нарахованих з кількох мільярдів збутової ціни національного майна.** Звинувачує він у цьому уряд США і федеральну скарбницю, які, по суті, керують діяльністю МВФ та СБ. Здається, Штігліц знає, про що говорить оскільки він був членом кабінету Білла Клінтона, Головою президентської ради з економічних питань. Найбільш велика "варваризація" із всіх – розпродаж Росії у 1995.

Після "прихватування", другим кроком МВФ/СБ для економіки країни є лібералізація ринку капіталів. До терміну "лібералізація" (від англ. „liberty” – свобода), слід ставитися обережно, як на мене, оскільки його часто вживають без роз'яснення глибинної суті цього явища, що призводить до його часткового розуміння. У теорії, дерегуляція (лібералізація) ринку капіталів дозволяє інвестиційному капіталові текти «у» та «з» країни. Нажаль, як, скажімо, у Індонезії та Бразилії, гроші просто текли «з» та «з». Штігліц називає це обігом "гарячих грошей". Готівка входить «у» для спекуляцій у нерухомості та валюті, тоді тікає «з» при першому подиху неспокою. Національні резерви можуть виснажитися за лічені дні, а й навіть години. Та коли це сталося, щоб спокусити спекулянтів повернути в країну вивезені з країни капітали, МВФ вимагає в цих націях підвищити процентні ставки до 30%, 50% та 80%.

Як наслідок, приплив "гарячих грошей" у Азії та Латинській Америці і підвищення процентних ставок знищили майнові цінності, здичавили індустріальне виробництво та виснажилися національні скарбниці.

В цей момент МВФ тягне вже "напівживу" націю до третього кроку: ринкові ціни. Встановлення ринкових цін на продовольство, воду та газ призводить до стрімкого їх підвищення, що призводить до масових соціальних заворушень.

Так, коли МВФ у 1998 році ліквідував продовольчі та паливні субсидії для індонезійських бідних, Індонезія вибухнула в бунтах, але є й інші приклади: болівійські бунти через ціни на воду у 2003 та у лютому 2004 бунти у Еквадорі через підвищення цін на газ, нав'язаних Світовим банком. Бунти спричиняють до нової панічної втечі капіталу та урядового банкруства. В цей час іноземні корпорації можуть тоді забрати залишки майна, як-от розпорошені гірничі копальні або порти, за смішними цінами.

Тепер ми переходимо до четвертого кроку, що МВФ та Світовий банк зуть: "стратегія зменшення бідності: вільний ринок". Це є вільний ринок за правилами Світової організації торгівлі та Світового банку. Суть цієї стратегії полягає в тому, що європейці та американці сьогодні зносять бар'єри на шляху свого збуту в Азії, Латинській Америці та Африці, водночас барикадуючи свої власні ринки проти продукції сільського господарства з третього світу.

Штігліц особливо схвильований стосовно угоди Світової організації торгівлі про права на інтелектуальну власність. Саме тут, каже економіст, новий глобальний порядок "засуджує людей до смерті", нав'язуючи неможливі тарифи та вклади, що треба платити фармацевтичним компаніям за запатентовані ліки. Штігліц найбільш занепокоєний тим, що плани Світового банку, народжувані таємно та проваджувані екстремістською ідеологією, ніколи не відкриваються для дискусії або заперечень. Незважаючи на те, що захід штовхає до виборів у всіх країнах, що розвиваються, його, так звані „Програми зменшення бідності” підтримують демократи.

Як бачимо, подібні вимоги МВФ та СБ підтримують національну безпеку країн, на які вони спрямовані. Суть цих вимог полягає в тому, щоб зробити економіку даної країни максимально прозорою і керуваною, що в свою чергу призводить до викачування ресурсів з даної країни. Наслідком таких дій є глибокі, системні кризи. З огляду на це „вашингтонський консенсус”, який передбачає вільну економіку з жорсткою монетарною політикою виявився неефективним. На зміну йому прийшов „поствашингтонський консенсус”, який по відношенню до попередньої моделі враховує специфіку розвитку національної економіки.

Представники країн, що розвиваються, вважають, що, використовуючи заборгованість клієнтів, Фонд має можливість впливати на економічну політику близько 75 країн [2; С. 17].

Отже, де вихід? Парадоксально, але розрив стосунків з міжнародними фінансовими організаціями є нерациональним кроком, оскільки в наш глобалізований час це призведе до економічної і політичної ізоляції країни. Це під силу тільки країнам, які накопили достатньо власних ресурсів і можуть вирішувати економічні проблеми без втручання ззовні. Сюди входять практично всі індустріально розвинені країни, які, по суті і є основними донорами МВФ та СБ. Для України є оптимальним перехід від отримання фінансової допомоги від даних організацій до виключно політичної та консультативної підтримки. Наслідком цього може бути покращення позиції міжнародних фінансових структур по відношенню до України, бо знімається напруження, пов'язане з фінансовою підтримкою.

Щодо приватизації, то тут повинен бути конструктивний підхід. На думку Дж. Одлінга-Смі керівника департаменту „Європа II”, який був створений Фондом для координації допомоги 15 республікам колишнього СРСР, надання прозорості приватизаційному процесу, покращення керівництва підприємствами і створення ефективного механізму банкрутства належить до числа найважливіших структурних реформ. Керівництво країни має продемонструвати здібність створити дієву програму реформ і бути готовим йти на прийняття непопулярних мір [2; С. 18]. Щодо України, то приватна власність на землю для іноземців має бути і надалі заборонена на законодавчому рівні. В іншому випадку Україна ризикує стати колонією

якоїсь наддержави. Приватизаційний конкурс повинен відбуватися відкрито і з дотриманням законодавства України. Підприємства, що відповідають за національну безпеку повинні залишатися у власності держави.

Повна лібералізація руху капіталів є неприпустимою. Нині головною загрозою для фінансових систем є короткострокові потоки „гарячих грошей”, які не створюють робочих місць, мають спекулятивний характер і легко спричиняють паніку. Саме вони мають бути в центрі заходів із регулювання руху капіталів, щоб не зашкодити рухові й обсягам прямих іноземних інвестицій, без яких не може обійтися більшість молодих ринкових економік світу. Взагалі, однією з особливостей сучасного світового фінансового сектора є його спекулятивність. Понад 9/10 операцій на фондових біржах світу не пов'язані з торгівлею і довгостроковими інвестиціями. Ринок, як зазначає Сорос, за своєю суттю - аморальний, і правила гри на ньому встановлені з метою отримання максимального прибутку, а не торжества гуманності і справедливості. Тому вимагати від ринкових спекулянтів дотримання моральних норм – справа не лише даремна, а й безвідповідальна. (Хоча їх дотримання можна й необхідно вимагати від політиків і регуляторів ринку) [4; С. 48].

Ціни на продовольство, нафту та газ повинні регулюватися шляхом створення, так званих, інтервенційних фондів цих товарів на випадок їх дефіциту, або підвищення ціни внаслідок спекулятивних дій. За створення цих фондів відповідальний уряд, який встановлює обсяги державних закупівель визначених товарів. Витрати на закупівлю передбачаються у державному бюджеті. Така цінова політика уряду допоможе уникнути різкого зростання цін на товари першої необхідності, що у свою чергу зменшить соціальне напруження у суспільстві.

Нарешті, з'ясуємо питання встановлення режиму вільного ринку за правилами Світової організації торгівлі. Вільний ринок може бути ефективним лише у випадку, коли продукція даної країни є конкурентноспроможною на світовому ринку. У іншому випадку вільний ринок призведе до банкрутства окремих підприємств-товаровиробників або навіть цілих галузей економіки. Тому перед встановленням вільного ринку дана країна повинна підвищити конкурентоспроможність вітчизняних товарів на світовому ринку, що досягається, зокрема, шляхом інвестування інноваційної діяльності.

2 ДОСВІД І ПЕРСПЕКТИВИ СПІВПРАЦІ УКРАЇНИ З МВФ

Україна вступила до Міжнародного валютного фонду у вересні 1992 р. У червні 1992 р. Верховна Рада України ухвалила закон „Про вступ України до міжнародного валютного фонду, Міжнародного банку реконструкції та розвитку, Міжнародної фінансової корпорації, Міжнародної асоціації розвитку та Багатостороннього агентства

гарантії інвестицій". А 3 вересня у Вашингтоні у відповідності з цим законом міністр фінансів України Г. П'ятченко від імені уряду України підписав Статут МВФ, і Україна стала членом фонду. На той час Фонд наближався вже до 47-ї річниці свого існування.

Україна почала користуватися кредитами МВФ у 1994 р. в умовах наростання незбалансованості зовнішніх платежів і, на жаль, у значних розмірах. Заборгованість України перед Фондом уже в 1995 р. вийшла за межі квоти, а наступного року суттєво перевищила її. Ситуація помітно поліпшилася протягом 2000 р. Заборгованість України за кредитами МВФ, отриманими в 1994 – 1999 рр. перевищила 2 млрд СПЗ, а на кінець 2000 р. знизилася до 1,59 млрд СПЗ [5; С 462]. Україна отримувала кредити в рамках механізмів фінансування системних перегворень „stand by” та розширеного фінансування. Характерною особливістю співпраці України з МВФ протягом цього періоду було постійне запозичення грошових ресурсів без їх достатнього техніко-економічного обґрунтування, що призводило до наростання, так званого, „боргового навісу”. Хоч обсяг запозичень України перевищував розмір її членського внеску (квоти) у МВФ, ситуація не була критичною оскільки заборгованість таких країн, як Росія і Литва вдвічі перевищувала їхню квоту, але це не призвело до розриву стосунків з Фондом. Виходячи з цього, можемо зробити висновок, що крім економічних факторів, на політику МВФ по відношенню до даної країни впливають і політичні фактори. Це, зокрема:

- потужність економіки країни і можливість впливати на світогосподарські процеси;
- довіра до політичної еліти даної країни;
- стратегічні плани МВФ по відношенню до конкретної країни.

Протягом останнього часу спостерігається поживлення переговорного процесу між МВФ, групою СБ та Україною. Однак Україні слід звертатися до цих організацій не стільки для отримання фінансових ресурсів з метою подолання бюджетних проблем, скільки для підвищення довіри до своєї кредитно-грошової політики і стабільності економіки, що повинно сприяти формуванню привабливого клімату для іноземних інвесторів. Така практика, протягом останнього часу, широко закріпилася за країнами - партнерами Фонду. Неприпустимим є використання кредитів з метою погашення поточної заборгованості, як це мало місце у Росії. За посередництва МВФ Україна також матиме змогу підтримувати діалог з індустріально-розвиненими країнами.

Зараз в Україні ведуться дискусії про перспективи вступу до таких міжнародних організацій як СОТ, НАТО та ЄС. Скептики твердять, що вступ до СОТ зруйнує українське автомобілебудування, вступ до НАТО – військово-промисловий комплекс, ЄС – агропромисловий комплекс. У цьому контексті корисною є співпраця України з міжнародними і регіональними банками розвитку

в напрямку розбудови і модернізації інфраструктури, що в кінцевому результаті призведе до зростання прямих іноземних інвестицій у дані галузі і виведе їх на конкурентноспроможний рівень. Крім економічних, прогнозують також і політичні втрати, зокрема обмеження державного суверенітету. З іншого боку перед Україною не стоїть питання вступати чи не вступати, а на яких умовах і які при цьому вона дістане економічні і політичні дивіденди. Тому Україні слід якнайшвидше вирішити такі питання як макроекономічна стабільність, конкурентноспроможність українських товарів на світовому ринку та наближення життєвого рівня населення до середньоевропейського.

ВИСНОВКИ

Уряди країн все більш вимушені підкорятися вказівкам, які розробляють такі світові органи, як Міжнародний валютний фонд, Світовий банк і Організація з економічної співпраці і розвитку, і не лише в питаннях економічної політики.

На зміну тоталітарним режимам зразку СРСР прийшов єдиний режим для всіх. Ім'я йому – глобалізація. В її умовах вимальовується жорстка ієрархія країн, тобто їх поділ на країни так званого „золотого мільярду”, країни, що розвиваються і країни „третього світу”. У відносинах між ними діє демократія за „принципом Жириновського”, це коли „ми вам говоримо, а ви виконуєте”.

Важливою рисою глобалізації є те, що контрольні функції у сфері валютних відносин переходять до міжнародних органів, таких як МВФ. Це відбувається за посередництва вимог і рекомендацій, які Фонд пред'являє своїм боржникам і потенційним клієнтам. Ці вимоги не завжди були ефективними і часто призводили до криз. Практично жодна умова не могла бути впроваджена у такій формі, яку пропонував МВФ. За останнє десятиліття, особливо після серії криз у країнах, що розвиваються, МВФ був вимушений вносити корективи у відносини зі своїми клієнтами. Не відходячи від принципової орієнтації на постулати неолібералізму і вільну гру ринкових сил, він став проявляти певну гнучкість і реагувати на специфіку розвитку окремих, зокрема постсоціалістичних, країн.

Підсумовуючи все вищесказане можна зробити висновок, що глобалізація буде поглиблюватися і надалі, але в контексті протиріч між інтересами окремо взятої країни і інтересами „світового порядку”. З огляду на це, першо-черговим у майбутніх дослідженнях є сфера збалансування валютно-фінансової сфери. За оцінкою МВФ, міцна і стабільна міжнародна фінансова система зробить світ менш чутливим до спустошливих фінансових криз, дасть змогу всім країнам користуватися перевагами єдиного співтовариства, що забезпечить їм економічне зростання і поліпшення життєвого рівня.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Грег Паласт. – Одкровення посадовця Світового банку. www.imf.com.ua - інформаційні зведення.
2. Зевін Л.З. МВФ и Россия: 8 лет трудного диалога // Мировая экономика и международные отношения. – 2001. № 4.- С. 14-20.
3. Філіпенко А.С., Рогач О. І., Шнирков О.І., та ін. Світова економіка.- Київ: Либідь.- 2000.- С. 177-182.
4. Луцишин З.О. Сутність і тенденції розвитку світового фінансового середовища // Вісник НБУ.- 2001. № 4.- С. 46-50.
5. Україна і світове господарство.- Київ: „Либідь” 2002р.- С 462.
6. Рігасов В.І. Мировой порядок... по понятиям // Деньги+. – 2004.-№15(40).-С. 4
7. Інвес С., Роу А., Пічі С., Юнг чул Парк, Шаповалов А.М., нотатки доповідей. Лібералізація руху капіталу у країнах з перехідною економікою // Вісник НБУ.- 2001.- № 12. – С. 32
8. За ред. Осаулєнка О.Д. Україна у цифрах.- Київ: Техніка.- 2001. С. 51.

УДК 339.727.22: 239.92

ІНВЕСТИЦІЙНІ ПРОЦЕСИ У ТРАНСКОРДОННОМУ СПІВРОБІТНИЦТВІ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ, ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПРОБЛЕМИ

О.Г. Чубарь

У статті здійснено аналіз інвестиційних процесів у контексті транскордонного співробітництва, що притаманні для макрорівня, і проявляються на регіональному рівні, зокрема за даними Закарпатської області. Крім того, досліджуються теоретичні аспекти значення іноземних інвестицій у транскордонному співробітництві, окремі тенденції та проблеми, що для них характерні. Виявлені результати свідчать про неоднозначні погляди дослідників і практиків щодо доцільності та обсягів залучення іноземних інвестицій, їх ролі в економічному зростанні України та її окремих регіонів, у розвиткові інтеграційних процесів і транскордонного співробітництва. Кількість бібліографічних посилань – 17; мова українська.

Ключові слова: інвестиційний процес, транскордонне співробітництво, прямі іноземні інвестиції, рух капіталів, джерела капіталовкладень, інвестиційна привабливість регіонів.

ВСТУП

Стратегія економічного та соціального розвитку України на найближчі роки повинна забезпечувати створення реальних передумов вирішення основного геополітичного завдання нашої держави – вступ до Європейського Союзу. Слід зазначити, що особливу увагу Європейський Союз приділяє усуненню в Україні перешкод для інвестицій. Інвестиційна діяльність є одним з головних чинників міжнародної економічної інтеграції України у світове співтовариство, а також розвитку транскордонного співробітництва. В документах конференції ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД) ще у 1997 році зазначалося, що “...значення прямих іноземних інвестицій для розвитку в останні роки стрімко зросло. В сучасних умовах вони розцінюються як інструмент, котрий дає змогу інтегрувати економіку різних країн на

рівні виробництва у світову економіку, що глобалізується, завдяки наданню цілого ряду активів, включаючи капітал, технологію, управлінські здібності та навички, доступ до іноземних ринків. Ці інвестиції стимулюють також нарощування технологічного потенціалу в інтересах розвитку виробництва і підприємництва в ширших рамках національної економіки через зміцнення прямих і зворотних зв'язків” [1; с.31].

Залучення і розміщення іноземних інвестицій є однією з форм транскордонного співробітництва, що в свою чергу стимулює розвиток інших сфер міжнародної співпраці та економік країн-контрагентів. В Україні іноземні інвестиції в умовах перехідної економіки не стали найважливішим джерелом економічного зростання на початковій стадії системної ринкової трансформації. Міжнародні процеси і практика свідчать, що стрімкий розвиток лібералізації та інтеграції у світовому господарстві у 80-90 роки ХХ століття привів до руху потужних інвестиційних потоків і утворення мобільного міжнародного ринку капіталів. Зокрема, за даними МВФ у 2000 році близько 80% прямих іноземних інвестицій було направлено у про-

Чубарь Оксана Геннадіївна, к.е.н., доцент кафедри банківської справи Ужгородського національного університету, с.н.с. Закарпатського регіонального центру соціально-економічних і гуманітарних досліджень НАН України